
İNCELEMELER

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ SİSTEMİNDE KADINA KARŞI AİLE İÇİ ŞİDDET OLGUSU VE BUNUNLA MÜCADELE ARAÇLARI

Yard. Doç. Dr. Gülay ARSLAN ÖNCÜ*

Özet

Kadına karşı aile içi şiddet dünya çapında bir olgudur. Geleneksel olarak, bir insan hakları meselesi olarak kabul edilmeyen kadına karşı aile içi şiddet, insan hakları aktivistlerinin, kadın hareketlerinin ve bu alanda çalışan akademisyenlerin gayretli çabaları sonucunda BM gündemine girmiştir. KKAOKK'nin 19 numaralı Genel Tavsiyesi ile kadına karşı şiddet ilk kez toplumsal cinsiyet temelinde bir ayrımcılık biçimi olarak kabul edilmiş ve kadına karşı şiddet hususunu açıkça düzenlemeyen KKAOKS sistemine entegre edilmiştir. Uluslararası insan hakları hukukunda toplumsal cinsiyet temelinde bir ayrımcılık biçimi olarak kabul edilen kadına karşı şiddet, ister özel ister kamusal alanda gerçekleşsin devletin bununla mücadele etme yükümlülüğü vardır. Due diligence standartlar olarak adlandırılan bu yükümlülükler uyarınca devlet sadece şiddet mağdurunu koruma, faili cezalandırma yükümlülüğü altında olmayıp şiddetin köklerini ve nedenlerini de ortadan kaldırma yükümlülüğü altındadır. Kadına karşı aile içi şiddet, AİHM kararlarında uluslararası insan hakları hukuku arka planı çerçevesinde incelendiğinde, AİHM'in de bu şiddet biçimini AİHS ile bağdaşmaz bulduğu ve Taraf Devletlerin bu hususta pozitif yükümlülükleri olduğunu kabul ettiği görülmektedir. Kadına karşı aile içi şiddetle mücadelede kadının üç kuşak insan hakları da dikkate alınarak bütüncül bir yaklaşım benimsenmelidir.

Anahtar Kelimeler: *AİHS, ayrımcılık, bütüncül yaklaşım, due diligence, kadına karşı aile içi şiddet*

* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye,
garslan@istanbul.edu.tr.

VIOLENCE AGAINST WOMEN IN THE FAMILY WITHIN THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS SYSTEM AND THE TOOLS TO COMBAT THAT

Abstract

Domestic violence against women is a worldwide phenomenon. Traditionally, domestic violence was recognised as a private matter rather than as a human rights issue. Through the efforts of the human rights activists, women's movement and scholars, domestic violence was put on the UN agenda. General Recommendation No. 19 of the CEDAW has recognised domestic violence as a gender-based discrimination for the first time and integrated it in the CEDAW system. Within the international human rights law, the State Parties are under the obligation to combat domestic violence against women, which is recognised as a gender-based discrimination, notwithstanding it occurs in private or public sphere. According to the due diligence standards, States are obliged to protect the victims of the domestic violence and to prosecute the perpetrators but also to eradicate the roots and causes of the domestic violence as well. In the judgments of the ECtHR, domestic violence has been found as a violation of the ECHR and it has been recognised that the State Parties are under the positive obligations in this issue. Therefore, an integrated approach should be adopted in order to eliminate domestic violence against women.

Keywords: *discrimination, domestic violence against women, due diligence, echr, integrated approach*

Giriş

Kadına karşı şiddet, tüm dünyada görülen oldukça yaygın bir olgudur ve ölüme kadar varan çok ciddi sonuçlara yol açabilmektedir.¹ Genel olarak kadına karşı şiddet ve özel olarak da kadına karşı ev içi şiddet, kadınların bastırılması için kullanılan bir araç olup toplumsal cinsiyete ilişkin hakim kalıplardan kaynaklanmakta ve bu kalıpların sürdürülmesine hizmet etmektedir. Kadına karşı ev içi şiddet, geleneksel olarak kadınların rollerinin ağırlıkta olduğu ev/hane içinde kadının kontrol edilmesi için de kullanılmaktadır.²

¹ *Women and Health Today's Evidence Tomorrow's Agenda*, World Health Organisation, 2009, s. 55.

² *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences*, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85 (E/CN.4/1996/53), 6 February 1996, para. 27.

Bu makalede, kadına karşı şiddet olgusu, kadına karşı şiddet biçimlerinden biri ve en yaygın olanı aile içi şiddet³ özelinde ve **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**⁴ (AİHS) ve onun denetim organı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM ya da Mahkeme) rolü ve etkisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Ancak, AİHM, kadına karşı şiddet davalarını esastan karara bağlarken bu konudaki diğer uluslararası insan hakları hukuku belgelerini özellikle de **Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi**⁵ (KKAOKS) denetim organı Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin (KKAOKK) Genel Tavsiyelerini ve bireysel şikayet başvurusu usulü ile önüne gelen vakalara ilişkin kararlarını dikkate almakta ve bunlardan beslenmektedir.⁶ Bu nedenle, bu çalışmada kadına karşı aile içi şiddet, özellikle tanımı, biçimleri ve devletin yükümlülükleri hususlarında uluslararası insan hakları hukuku arka planı dikkate alınarak incelenmektedir.

³ Dünya Sağlık Örgütü'nün araştırmasına göre kadına karşı şiddetin en yaygın biçimi yakın ilişki içinde olunan erkek partner tarafından gerçekleştirilen şiddettir. Bkz., Women and Health Today's Evidence Tomorrow's Agenda, World Health Organisation, 2009, s. 55. Kadına karşı şiddet özellikle de kadına karşı aile içi şiddet, Türkiye'de de oldukça yaygındır. Türkiye'de 2008 yılında yapılan kadına karşı aile içi şiddet araştırması, kadınların karşılaştıkları şiddet biçimleri içinde en yaygın olanın eşi ya da partneri tarafından uygulanan şiddet olduğunu göstermektedir. Yine aynı araştırmaya göre, en az bir kez evlenmiş kadınların % 26 ila %57'si eşinden fiziksel ya da cinsel şiddet görmüştür. Ayrıca, yapılan araştırmalar Türkiye'de kadınların aile içi şiddeti içselleştirmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Bkz., T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, ICON-Institut Public Sector GmbH and BNB Danışmanlık (2009), Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2008, www.hips.hacettepe.edu.tr/TKAA2008-AnaRapor.pdf

⁴ **İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi**/(No.005, “*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*”), Avrupa Konseyi tarafından hazırlanarak 04/11/1950 tarihinde Roma'da kabul edilip imzaya açılmıştır ve 03/09/1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Sözleşme Türkiye bakımından 18.5.1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anılan Sözleşme'nin Türkçe çevirisi için bkz., GEMALMAZ, s. 35-59.

⁵ **Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi** (“*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*”), BM Genel Kurulu'nun 18/12/1979 tarih ve 34/180 sayılı kararıyla kabul edilerek 01/03/1980 tarihinde imzaya açılmış ve 03/09/1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Sözleşme, Türkiye bakımından 19/01/1986 tarihinden itibaren yürürlük kazanmıştır. Anılan Sözleşme'nin Türkçe çevirisi için bkz., GEMALMAZ, s. 25-63.

⁶ Bkz., *Opuz v. Turkey*, (App. No. 33401/02), Judgment of the ECHR of 9 June 2009, para. 184.

Üç bölümden oluşan makalenin birinci bölümünde genel olarak kadına karşı şiddet olgusu, tanımı ve biçimleri üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde ise, özel olarak kadına karşı aile içi şiddet, tanımı ve biçimleri incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise, kadına karşı aile içi şiddet konusunda devletlerin yükümlülükleri ele alınmaktadır.

I-Genel olarak kadına karşı şiddet: Tanımı ve biçimleri

Kadına karşı şiddetin bir insan hakları meselesi ve ihlali olarak ulusalüstü insan hakları hukukunda kabul edilmesi bir sürecin sonucunda olmuştur.⁷ İnsan hakları hukuku belgelerine bakıldığında genel nitelikli insan hakları hukuku belgelerinin özne olarak “herkes” ya da “hiç kimse” şeklinde kuşatıcı özne kategorileri benimsemek yoluyla gerek kadınların gerekse de erkeklerin hak sahipliğine gönderme yaptıkları görülmektedir. Cinsiyet bakımından nötr olan bu belgelerde kadına karşı şiddet olgusu spesifik olarak düzenlenmemiştir. Bununla birlikte, genel nitelikteki insan hakları sözleşmelerinden birinci kuşak hakları düzenleyenlerin denetim organları içtihatlarında kadına karşı şiddet söz konusu sözleşmelerdeki ilgili hakları ihlal eden bir olgu olarak kabul edilmektedir.⁸

Kadın haklarına özgülenmiş özel nitelikteki uluslararası belgelere bakıldığında ise **KKAOKS**'nin kadına karşı şiddet olgusuna ilişkin açık bir hüküm içermediği görülmektedir.⁹ Ancak, bu boşluk, **KKAOKK**'nin spesifik olarak kadına karşı şiddet hususunu ele alan iki Genel Tavsiyesi ile doldurulmuştur.¹⁰ Bu Genel Tavsiyelerden ilki olan Genel Tavsiye No.12'de, **KKAOKS**

⁷ Kadına karşı şiddetin uluslararası gündeme taşınması ve bir uluslararası insan hakları hukuku meselesi olarak kabul edilmesinin tarihsel gelişimi hususunda ayrıntılı bilgi için bkz., Bonita MEYERSFELD, *Domestic Violence and International Law*, Hart Publishing, 2010, s. 24-79.

⁸ Bu belgelerden biri olan Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin denetim organı olan İnsan Hakları Komitesi'nin kadına karşı ev içi şiddet konusundaki içtihatları ve rapor usulü çerçevesinde hazırladığı nihai gözlemleri için bkz., Fleur VAN LEEUWEN, *Women's Rights Are Human Rights, The Practice of the United Nations Human Rights Committee and the Committee on Economic, Social and Cultural Rights*, Intersentia, 2010, s. 108-115.

⁹ Bununla birlikte **KKAOKS** madde 6'da kadın ticaretinin ve fahişeliğin sömürülmesinin bastırılması hususu düzenlenmektedir. Bkz., Gülay ARSLAN, *Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller)*, İÜHF Mecmuası, Cilt LXII, Sayı 1-2, 2004, (*Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme*) s. 9.

¹⁰ Esasında Genel Tavsiyeler bağlayıcı nitelikte belgeler değildir. Bununla birlikte,

tarafı devletlerin **KKAOKS**'nin 2., 5., 11., 12. ve 16. maddeleri uyarınca aile içinde, işyerinde ya da sosyal yaşamın diğer alanlarında gerçekleşen kadına karşı şiddet eylemlerinin her biçiminden kadınları koruma yükümlülüğü altında oldukları ifade edilmiştir. Genel Tavsiye No. 12'den çok daha kapsamlı olan **Genel Tavsiye No.19**'da ise ilk kez “toplumsal cinsiyete dayalı şiddet”, kadınların hak ve özgürlüklerden erkeklerle eşitlik temelinde yararlanmasını engelleyen bir ayrımcılık türü olarak belirlenmiştir. **KKAOKS** madde 1'deki ayrımcılık tanımının toplumsal cinsiyet temelli şiddeti de içerdiği yorumunda bulunulmuş ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet, kadına kadın olduğu için yöneltilen veya kadınları orantısız olarak etkileyen ve fiziksel, zihinsel ya da cinsel zarara veya acıya neden olan eylemleri, bu tür eylemlerde bulunma tehdidini, zorlamayı ve diğer özgürlükten yoksun bırakmaları kapsayan bir şiddet olarak tanımlanmıştır.¹¹ Böylelikle, kadına karşı şiddet ile kadına karşı ayrımcılık arasında açık bir bağ kurularak kadına karşı şiddetin, kadına karşı ayrımcılığın bir sonucu olduğu kabul edilmiştir.¹² Ayrıca kadına karşı şiddet hususunda hak temelli bir yaklaşım benimsenmiştir.¹³

KKAOKK, bireysel şikayet başvurusu usulü çerçevesinde önüne gelen şiddet vakalarında Genel Tavsiye No.19'a da referans yaparak ve hatta bu Genel Tavsiye ile bağlantı kurarak KKAOKS'nin ilgili maddelerinin ihlalini tespit etmiştir. Böylece bağlayıcı nitelikte olmayan bir belgeyi adeta bağlayıcı bir belgeymiş gibi kullanmıştır. Bkz., *Fatma Yıldırım v. Austria*, (Communication No.: 6/2005), Views of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 7, paragraph 3, of the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 6 August 2007, thirty-ninth session, para 12.3; *Şahide Goekce v. Austria*, (Communication No. 5/2005), Views of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 7, paragraph 3, of the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 6 August 2007, thirty-ninth session, paras. 2.1-2.4, 12.3; *Karen Tayag Vertido v. Philippines*, Views of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 7, paragraph 3, of the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 16 July 2010, forty-sixth session, para. 8.9; *Ms. V.K. v. Bulgaria*, Views of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 7, paragraph 3, of the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 25 July 2011, forty-ninth session, para. 9.15.

¹¹ **Genel Tavsiye No.19: Kadınlara Karşı Şiddet** (“*General Recommendation No.19: Violence against women*”), (11th Session, 1992) (A/47/38), KKAOKK'nin 1992 yılındaki 11. oturumunda kabul edilmiştir. paras. 1 ve 6.

¹² Kadına karşı şiddetle toplumsal cinsiyet ayrımcılığı arasında böylesine bir bağ kurulmasının pratik ve siyasi açıdan bakıldığında uluslararası hukuktaki en etkili yaklaşım olmayabileceği noktasında bkz., MEYERSFELD, s. 37.

¹³ M. A. FREEMAN, C. CHINKIN, B. RUDOLF, Beate; *The UN Convention on the*

KKAOKK'nin kadına karşı şiddeti bir ayrımcılık biçimi olarak nitelendiren ve KKAOKS'nin ilgili hükümlerini ihlal eden bir olgu olduğunu kabul eden Genel Tavsiyelerini izleyen süreçte Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen **Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirisi**¹⁴ (KKŞOKB) madde 1'de "kadına karşı şiddet" terimi tanımlanmıştır. Buna göre, "kadına karşı şiddet";

"ister kamusal isterse özel yaşamda vuku bulsun, bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama ya da özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dahil olmak üzere, kadınların bedensel, cinsel ya da psikolojik zarar görmelerine yahut ıstırap duymalarına yol açan yahut böyle bir sonucu doğurması olası bulunan, toplumsal cinsiyete dayalı herhangi bir şiddet anlamına gelir."

"Kadına karşı şiddet" terimi bu şekilde tanımlandıktan sonra, 2. maddede bu şiddetin biçimleri, ortaya çıktığı alanlar ve uygulayıcıları/failleri düzenlenmiştir. Buna göre, "kadına karşı şiddet" terimi bedensel, cinsel ve psikolojik şiddet biçimlerinin tümünü kapsamaktadır. Bu şiddet biçimleri aile içi, ev içi gibi özel alanda gerçekleşebileceği gibi iş yeri, eğitim kurumları gibi kamusal alanda¹⁵ da gerçekleşebilir. Son olarak, bu şiddet biçimlerinin uygulayıcıları/failleri aile ve diğer özel hukuk kişileri olabileceği gibi bizzat devlet de olabilir.

Bölgesel düzlemde ise, Amerikan Devletleri Örgütü'nün ürettiği bir belge olan **Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme**¹⁶ (Belem do Para Sözleşmesi), ÜİHH'de kadına karşı şiddet konusuna özgülenmiş ilk sözleş-

Elimination of All Forms of Discrimination Against Women- A Commentary, Oxford University Press, 2012, s. 444.

¹⁴ "Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılması Hakkında Bildiri" ("Declaration on the Elimination of Violence against Women"), BM Genel Kurulu'nun 20/12/1993 tarih ve 44/104 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

¹⁵ Özel alan ve kamusal alan kavramlarının tanımı için ve kadının kamusal alandaki yeri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Ülker YÜKSELBABA, *Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusalılık İlkesinden, İletişimsel Kamusalılığa Geçiş*, XII Levha, İstanbul, 2012, s. 53-115.

¹⁶ "Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme" ("Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence against Women"), 09/06/1994 tarihinde ADÖ Genel Kurulunun Brezilya'nın Belem do Para kentinde yapılan 24. olağan oturumunda kabul edilmiş ve 05/03/1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

medir. **Belem do Para Sözleşmesi**'nin Başlangıç bölümünde, kadına karşı şiddet, insan onuruna karşı işlenen bir suç ve kadınlar ile erkekler arasındaki tarihsel eşitliksizeci güç ilişkilerinin bir göstergesi olarak nitelendirilmiştir. Sözleşme'nin 1. maddesinde 'kadına karşı şiddet' şöyle tanımlanmıştır:

“Bu Sözleşmenin amaçları bakımından, “kadına karşı şiddet”, ister kamusal isterse özel alanda gerçekleşsin, kadınların ölmelerine ya da bedensel, cinsel yahut psikolojik zarar görmelerine yahut ıstırap duymalarına yol açan cinsiyete dayalı herhangi bir eylem ya da davranış olarak anlaşılacaktır.”

Afrika Birliği Örgütü tarafından hazırlanarak kabul edilen **Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartının, Afrika'da Kadınların Hakları Protokolü**¹⁷ (**Afrika Kadın Protokolü**) madde 1/j'de “kadına karşı şiddet” şöyle tanımlanmıştır:

“Kadınlara karşı şiddet ifadesi, bu tür eylemlere maruz bırakılacaklarına dair tehditler dahil olmak üzere, kadınlara karşı yapılan ve onların bedensel, cinsel, psikolojik yahut ekonomik zarar görmelerine yol açan ya da açmış bulunan tüm eylemler; yahut, gerek barış zamanında gerekse silahlı çatışma ya da savaş halleri sırasında, kadınların temel özgürlüklerine özel ya da kamusal yaşamlarında keyfi nitelikte kayıtlamalar getirilmesi ya da bunlardan yoksun bırakılmaları anlamına gelir.”

Avrupa coğrafyasında ise, kadına karşı şiddetin ortadan kaldırılmasına yönelik bağlayıcı bir belge kabul edilmeden çok önce Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen 30 Nisan 2002 tarihli Tavsiye Karar ile kadına karşı şiddetin bir ayrımcılık biçimi olduğu ifade edilmiştir.¹⁸ Söz konusu Tavsiye Karar'da kadına karşı şiddet; kadına fiziksel, cinsel ya da psikolojik zarar ya da ıstırap veren ya da verebilecek olan cinsiyete dayalı herhangi bir eylem ve bu eylemlerde bulunma tehdidi, zorlama ya da özgürlükten yoksun bırakma olarak tanımlanmıştır. Ensest, evlilik içi tecavüz, kadın sünneti ve zorla evlendirme ev veya aile içi şiddet biçimleri

¹⁷ **Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartının, Afrika'da Kadınların Hakları Protokolü** (*Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa*), adopted by the 2nd Ordinary Session of the Assembly Union, Maputo, 11 July 2003.

¹⁸ Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence (Adopted by the Committee of Ministers on 30 April 2002 at the 794th meeting of the Ministers' Deputies).

olarak sayılmıştır.¹⁹ Sonraki süreçte kabul edilen ve Avrupa coğrafyasında kadına karşı şiddet olgusuna özgülünen ilk bağlayıcı belge olan **Kadınlara Karşı Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)**²⁰ madde 3/a uyarınca “kadına karşı şiddet” insan haklarının ihlali ve kadınlara karşı şiddetin bir biçimi olarak anlaşılacak ve kadınlar bakımından fiziksel, cinsel, psikolojik ya da ekonomik zarar yahut acıya yol açan ya da açabilecek olan ister kamusal ister özel alanda gerçekleşsin bu tür eylemlerin tehdidi, zorlama ya da özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dahil toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin tüm eylemleri anlamına gelecektir. Toplumsal cinsiyet ise, belirli bir toplumun kadınlar ve erkekler için uygun bulunduğu sosyal olarak kurgulanmış roller, davranışlar, faaliyetler ve nitelikler olarak tanımlanmıştır. Madde 3/d’de ise, “kadınlara karşı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet” bir kadına kadın olduğu için yöneltilen ya da kadınları orantısız olarak etkileyen şiddet şeklinde tanımlanmıştır.

Yukarıda yer verilen farklı ulusalüstü insan hakları hukuku metinlerindeki kadına karşı şiddet tanımlarına bir bütün olarak bakıldığında, şöyle bir bilanço çıkarmak mümkün olmaktadır: Öncelikle, kadına karşı şiddetin tezahür alanları; ev içi, toplum içi ve devlet kaynaklı şiddettir. Görüldüğü üzere, özel alanda ya da kamusal alanda gerçekleştirilmesine bakılmaksızın kadına karşı şiddet bir insan hakları meselesi olarak görülmüş ve devletlere bununla mücadele yükümlülüğü getirilmiştir. Esasında, dikey sorumluluk üzerine inşa edilen İnsan Hakları Hukuku çerçevesinde, özel hukuk kişileri tarafından gerçekleştirilen insan hakları ihlallerinde devletin sorumluluğuna gidilmesi kural olarak mümkün değildi. Ancak pozitif yükümlülükler ve yatay uygulama doktrini vasıtasıyla, insan hakları hukukunun koruma şemsiyesi özel alana kadar genişleyebilmiş ve kadına karşı şiddetle mücadele, özel alan-kamusal alan ikiciliğinin aşıldığı bir alan haline gelmiştir.²¹

¹⁹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin 2002 tarihli Tavsiye Kararı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Gülay ARSLAN-ÖNCÜ, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Özel Yaşamın Korunması Hakkı*, Beta, İstanbul, 2011, (*Özel Yaşamın Korunması Hakkı*), s. 145-146.

²⁰ Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, İstanbul, 11.5.2011, Council of Europe Treaty Series-No. 210. Türkiye, bu Sözleşmeyi 11/5/2011 tarihinde imzalamış ve 14/3/2012 tarihinde onaylamıştır. 19.03.2013 tarihi itibarıyla söz konusu Sözleşmeyi imzalamış Devlet sayısı 26, onaylayan Devlet sayısı ise 3’tür. Onaylayan devletler şunlardır: Arnavutluk, Portekiz ve Türkiye. Bu Sözleşme henüz yürürlüğe girmemiştir.

²¹ ARSLAN-ÖNCÜ, *Özel Yaşamın Korunması Hakkı*, s. 134.

İkinci olarak, kadına karşı şiddet, toplumsal cinsiyet temelinde bir ayrımcılık biçimi olarak kabul edilmiştir.

Üçüncü olarak, kadına karşı şiddet biçimleri; fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet ve bunlara uğrama tehdidi olarak belirtilerek geniş tutulmuştur.

Dördüncü olarak, devletin yükümlülükleri sadece negatif yükümlülük değil yanı sıra pozitif yükümlülükler olarak formüle edilmiştir. AİHS sisteminde kadına karşı şiddet ister ev içi ister toplum içi şiddet²² isterse de devlet kaynaklı şiddet²³ olsun, Sözleşme’de düzenlenen belirli hakları ihlal

²² Şu davalar örnek olarak verilebilir: *M.C. v. Bulgaristan* davasında başvuru, 14 yaşında iken iki erkeğin tecavüzüne uğradığını ve Bulgaristan iç hukukunun tecavüze ve cinsel istismara karşı etkili bir koruma sağlamadığını şikayet konusu yapmıştır. AİHM, yaptığı inceleme sonucunda davalı Devletin ırza geçme suçunu etkili bir şekilde cezalandıran ceza hukuku hükümleri hazırlama ve bu hükümleri etkili soruşturma ve kovuşturma yoluyla uygulama şeklindeki Madde 8 ve Madde 3 çerçevesindeki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediği için hem Madde 8’in hem de Madde 3’ün ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır. Bkz., *M.C. v. Bulgaria*, (App. No. 39272/98), Judgment of 4 December 2003. *Ebcin v. Türkiye* davasında ise başvuru, bir öğretmendir ve görev yaptığı Diyarbakır’da işe gitmek için yola çıktığında sokakta iki kişinin asitli saldırısına uğradığını ve Devletin bu tür saldırıları önlemek için herhangi bir önlem almadığını ve failleri cezalandırmadığını şikayet konusu yapmıştır. AİHM, Türk makamlarının etkili bir soruşturma yapma konusunda yetersiz kaldığı ve gerek idari gerekse cezai işlemlerin başvurunun maruz kaldığı ciddi şiddet eylemine karşı yeterli koruma sağlayamadığı sonucuna ulaşarak AİHS Madde 3 ve 8’in ihlal edildiğine karar vermiştir. Bkz., *Ebcin v. Turkey*, (App. No. 19506/05), Judgment of the ECtHR of 01.02.2011. *I.G. v. Moldova* davasında başvuru, 14 yaşında iken büyükannesi ile aynı mahallede oturan bir erkeğin tecavüzüne uğradığını ve Muhatap Hükümetin gerekli soruşturmayı yapmadığını iddia etmiştir. AİHM, yaptığı inceleme sonucunda Moldova Devletin başvurunun tecavüz iddialarını etkili bir şekilde soruşturma, her türlü tecavüz ve cinsel istismar biçimlerini cezalandırma pozitif yükümlülüğüne uymadığı sonucuna ulaşmış ve AİHS Madde 3’ün ihlal edildiğine karar vermiştir. Bkz., *I.G. v. Moldova*, (App. NO. 53519/07), Judgment of the ECtHR of 15 May 2012.

²³ Örneğin, *Aydin v. Turkey* davasında başvuru, gözaltında iken güvenlik güçlerinin cinsel saldırısına uğradığını iddia eden bir kadındır. Başvuru, olay tarihinde 17 yaşındadır. AİHM, başvurunun tecavüze uğramış olduğunu bulguladıktan sonra, tecavüzün kamu görevlisi tarafından gerçekleştirilmiş olmasını dikkate alarak AİHS Madde 3 anlamında ‘işkence’ olduğu içtihadında bulunmuştur. Bkz., *Aydin v. Turkey*, (App. No. 23178/94), Judgment of the ECtHR of 23 September 1997. Belirtelim ki, AİHM ilk kez bu kararında tecavüzün “işkence” teşkil edebileceği içtihadında bulunmuştur. Ancak, tecavüzün *per se* işkence teşkil ettiği şeklinde bir içtihadı bulunmamaktadır. *Aydin v. Turkey* davasında işkence tespitinde bulunmasında failin bir kamu görevlisi olması, eylemin Devletin gözaltı

edecektir. Söz konusu haklar aşağıda aile içi şiddet bağlamında ayrıntılı olarak incelenmektedir.

II- Özel olarak kadına karşı aile içi şiddet

Geleneksel olarak ev güvenli bir yer, aile üyeleri arasındaki ilişkiler ise karşılıklı saygıya dayanan ve destekleyici ilişkiler olarak idealize edilmiştir. Yine tarihsel olarak ev içi şiddet özel alanı ilgilendiren bir mesele olarak sınıflandırılmış ve devletlerin müdahil olmaması gerektiği kabul edilmiştir.²⁴ Oysa kadınlara karşı suçların büyük bir çoğunluğu ev içinde gerçekleşmekte ve faili de genellikle eşler ya da diğer erkek akrabalar olmaktadır. Üstelik, kadına karşı aile içi şiddet tüm uluslarda ve kültürlerde görülen evrensel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵ KKAOKK, Genel Tavsiye No.19'da aile içi şiddetin kadına karşı şiddet biçimleri içinde en sinsi olanı olduğunu ve tüm toplumlarda görüldüğünü belirtmiştir.²⁶

Ev içi ya da aile içi şiddet nötr bir ifade olmakla birlikte, bu şiddet neredeyse her zaman cinsiyet temelli bir şiddet olarak karşımıza çıkmakta ve erkek tarafından kadına yöneltilmektedir. Bu şiddetin, kadınları bastırmak için kullanılan bir araç olduğu ve hakim toplumsal cinsiyet kalıplarından

merkezinde gerçekleşmiş olması ve mağdurun cinsiyeti gibi faktörler etkili olmuştur. Bkz., Clare McGLYNN, *Rape, Torture and the European Convention on Human Rights*, International and Comparative Law Quarterly, Vol.58, 2009, s. 565, 574. *Maslova ve Nalbandov v. Rusya* davasında ise başvuruculardan Bayan Maslova, bir cinayet soruşturması kapsamında bir polis karakolunda ifade verir iken, defalarca polis memurlarının fiziksel ve cinsel saldırısına maruz kaldığını iddia eden bir kadındır. Başvurucunun iddialarını kanıtlamak için sunduğu delillerle tatmin olan AİHM, alıkonulmuş bir kişinin bir kamu görevlisinin cinsel saldırısına uğramasının kötü muamelenin özellikle ağır ve nefret uyandırıcı bir biçimi olduğunu belirtmiş ve gerek esastan gerekse usulden Madde 3'ün ihlal edildiğine karar vermiştir. Bkz., *Maslova and Nalbandov v. Russia*, (App. No. 839/02), Judgment of the ECtHR of 24 January 2008. Partnerler tarafında gerçekleştirilen kadına karşı şiddet ile işkence karşılaştırması ve ikisi arasında kurulan paralellikler için bkz., Report of the UN Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Manfred Nowak, A/HRC/7/3 dated 15 January 2008.

²⁴ Volarie K. VOJDIK, *Conceptualizing Intimate Violence and Gender Equality: A Comparative Approach*, Fordham International Law Journal, Vol. 31, Issue 2, 2007, s. 491.

²⁵ Dorothy THOMAS, Michele BEASLEY, *Domestic Violence as a Human Rights Issue*, Albany Law Review, Vol. 58, 1995, s. 1127, 1129.

²⁶ *General Recommendation No.19*, para. 23.

kaynaklandığı ve bu kalıpların sürdürülmesine hizmet ettiği gözden kaçırılmamalıdır.²⁷ Önemle belirtilmelidir ki, ev içi alanda gerçekleşen aile içi şiddet, gerek özel hukuk kişileri tarafından gerçekleştirilmekte gerekse de devletin eylemleri ya da eylemsizliği şeklinde tezahür eden devlet siyasetlerinden kaynaklanmaktadır.

1) Terminoloji meselesi

Kadına karşı aile içi şiddetin ulusalüstü insan hakları hukuku bağlamında ele alınışına terminoloji meselesi ile başlamak yerinde olacaktır. Kadına karşı aile içi şiddete karşılık gelen İngilizce terimlerin ulusalüstü insan hakları hukukundaki kullanımında bir yeknesaklık bulunmayıp “*domestic violence against women*/kadına karşı ev içi şiddet”, “*violence against women in the family*/kadına karşı aile içi şiddet”, “*intrafamilial violence against women*/kadına karşı aile arası şiddet” ya da “*intimate partner violence against women*/kadına karşı yakın partner şiddeti” şeklinde terimlerin kadına karşı aile içi şiddetin biçimlerini karşılamak üzere kullanıldığı görülmektedir. Örneğin KKAOKK, sunulan raporlar üzerine hazırladığı nihai gözlemlerinde “ev içi”, aile içi”, “partnerler arası” şiddete çeşitli kereler referans yapmış ve bunları birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanmıştır.²⁸ Yine, BM Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan kadına karşı şiddete ilişkin çalışmada kadına karşı aile içi şiddet, ev içinde çalışan yardımcıları da kapsayacak şekilde tanımlanmış ve “aile içi” ile “ev içi” arasında bir ayrım yapılmamıştır.²⁹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen 2002 tarihli Tavsiye Karar’da aile ya da ev içinde gerçekleşen şiddetin diğerlerinin yanı sıra şu şiddet biçimlerini içerdiği belirtilmiştir: Fiziksel ve zihinsel saldırı, duygusal ve psikolojik istismar, tecavüz ve cinsel istismar, ensest, eşler, düzenli ya da geçici partnerler ve birlikte yaşayanlar arasında tecavüz, namus adına işlenen suçlar, kadın sünneti ve zorla evlendirme gibi kadına zararlı diğer geleneksel uygulamalar.³⁰ İstanbul Sözleşmesi madde

²⁷ Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms.Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85 (E/CN.4/1996/53), 6 February 1996, paras. 23, 27.

²⁸ FREEMAN, CHINKIN, RUDOLF, s. 454-455.

²⁹ Ending Violence against Women From Words to Action, Study of the Secretary- General of the United Nations, United Nations Publication, Sales No. E.06.IV.8, 2006, s. 42-43.

³⁰ Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the

3/b’de ise, “ev içi şiddet”, aile ya da ev ünitesi içinde gerçekleşen şiddet olarak tanımlanarak ev içi ile aile içi arasındaki ayrım silikleştirilmiştir.

2) Tanımı ve biçimleri

Kadına karşı aile içi şiddetin tanımı noktasında şu belgelere bakılabilir: KKAOKK, Genel Tavsiye No.19’da aile içi şiddet bağlamında aile içindeki her yaş grubundan kadınların, geleneksel tutumların bir sonucu olarak gerçekleştirilen dövme, tecavüz, diğer cinsel saldırı türleri ve psikolojik şiddete maruz kaldıklarına işaret etmiştir. Komite, ekonomik bağımsızlığa sahip olmayan birçok kadının şiddetle örülü ilişkiyi sürdürmek zorunda kaldığına dikkati çekmiş ve aile içi şiddetin kadının sağlığını tehlikeye soktuğu gibi aile hayatına ve kamusal hayata erkeklerle eşitlik temelinde katılmalarını da engellediğini ifade etmiştir.³¹

Yine, BM Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan kadına karşı şiddete ilişkin çalışmada kadına karşı aile içi şiddet biçimleri olarak dövme/müessir fiil, evlilik içi tecavüz, cinsel şiddet, çeyiz/drahoma bağlantılı şiddet, kız çocuklarının öldürülmesi, hane içindeki kız çocuklarının cinsel istismarı, kadın sünneti, küçük yaşta evlendirme, zorla evlendirme, ev içinde çalışan yardımcılara karşı şiddet ve diğer sömürü şekilleri olarak sayılmıştır.³² KKAOKK, Genel Tavsiye No.14’te³³ kadın sünnetini, kadın sağlığına zararlı geleneksel bir uygulama olarak nitelendirmiş ve ortadan kaldırılması için önlemler alınmasını tavsiye etmiştir.

KKŞOKB madde 2/a uyarınca aile içi şiddet, dövme, ev/hane içindeki kız çocuklarının cinsel istismarı, drahoma/çeyiz bağlantılı şiddet, evlilik içi tecavüz, kadın sünneti, kadına zararlı diğer geleneksel uygulamalar, evlilik dışı birliktelikteki şiddet ve kadınların sömürülmesi gibi aile içinde gerçekleşen fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddettir.

protection of women against violence (Adopted by the Committee of Ministers on 30 April 2002 at the 794th meeting of the Ministers’ Deputies).

³¹ General Recommendation No.19, para. 23.

³² Ending Violence against Women From Words to Action, Study of the Secretary- General of the United Nations, United Nations Publication, Sales No. E.06.IV.8, 2006, s. 42-43.

³³ Genel Tavsiye No.14: Kadın Sünneti/ (“*General Recommendation No.14: Femalecircumcision*”), (Ninth Session, 1990) (A/45/38), KKAOKK’nin 1990 yılındaki 9. oturumunda kabul edilmiştir.

BM/Kadına Karşı Şiddet, Sebepleri ve Sonuçları Özel Raportörü Radhika Coomaraswamy tarafından hazırlanan raporda ev içi şiddet; birbirlerine yakın ilişki, kan ya da yasa aracılığıyla bağlı olan bireyler arasında özel alanda gerçekleşen şiddet olarak tanımlanmıştır.³⁴ Devletin BM/Kadına Karşı Şiddet, Sebepleri ve Sonuçları Özel Raportörü'nün "BM/Kadına Karşı Şiddet, Sebepleri ve Sonuçları Özel Raportörünün 15 Yılı (1994-2009)-Eleştirel Bir İnceleme" başlıklı raporunda aile içi şiddet arasında şu eylemler sıralanmaktadır: Evlilik içi tecavüz, ensest, aile fertleri tarafından fahişeliğe zorlanma, cinsiyet seçici kürtaj, kadın sünneti. Toplum içi şiddet bağlamında; tecavüz, cinsel taciz, kadın ticareti ve fahişeliğe zorlama, pornografi sayılan şiddet eylemleri arasındadır. Devlet kaynaklı şiddet biçimleri arasında ise gözaltında şiddet, silahlı çatışma halinde şiddet, mültecilere ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilere karşı şiddet ve azınlık mensuplarına karşı şiddet sayılmaktadır.³⁵

İstanbul Sözleşmesi madde 3/b uyarınca, "ev içi şiddet", aile ya da ev ünitesi içinde ya da fail ile mağdur aynı evi paylaşıyor ya da paylaşmış olsun ya da olmasın eski ya da halihazırdaki eşler ya da partnerler arasında gerçekleşen tüm fiziksel, cinsel, psikolojik ya da ekonomik şiddet eylemleri anlamına gelecektir.

AİHS'de kadına karşı şiddete ilişkin spesifik bir hüküm olmadığını belirtmiştik. AİHM'in kadına karşı şiddet davaları ekseninde oluşturduğu içtihatlarda da genel olarak kadına karşı şiddete, özel olarak da aile içi şiddete ilişkin bir tanım yer almamaktadır. Bununla birlikte AİHM, aile içi şiddeti **AİHS** tarafı tüm devletleri ilgilendiren genel bir sorun olarak görmektedir ve genellikle kişisel ilişkilerde ve kapalı çevrelerde gerçekleştiği için her zaman açığa çıkmamasına dikkati çekmektedir. AİHM ayrıca, aile içi şiddetin mağdurlarının sadece kadınlar olmadığını, erkekler ve çocukların da bu şiddet biçimine maruz kalabildiğini vurgulamaktadır.³⁶ AİHM, ev içi

³⁴ Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms.Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85 (E/CN.4/1996/53), 6 February 1996, para. 23, 27.

³⁵ *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences*, Yakın Ertürk, 15 Years of the United Nations Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences (1994-2009)- A Critical Review, A/HRC/11/6/Add.5, 27 May 2009, para. 12, 31.

³⁶ *Opuz v. Turkey*, (App. No. 33401/02), Judgment of the ECtHR of 9 June 2009, para. 132.

şiddet mağdurlarının özel olarak savunmasız bir durumda bulduklarını belirterek onların korunmasında aktif devlet müdahalesinin gerekliliğinin altını çizmektedir.³⁷

3) Aile kavramı

Kadına karşı aile içi şiddet bakımından “aile” kavramının tanımı da önemli bir husustur. **KKŞOKB**’de aile kavramı sadece evlilik kurumu etrafında oluşan birliği değil, aynı zamanda evlilik dışı yaşam birlikteliklerini de kapsar şekilde kullanılarak kadınları şiddetten korumanın kapsamı ve devletin bu yöndeki sorumluluğu genişletilmiştir. Zira, **KKŞOKB** madde 2’de, *evlilik dışı yaşam beraberliği yaşayanlar* arasında gerçekleşen şiddet de aile içinde vuku bulan şiddet arasında sayılmıştır. Esasında bu yaklaşım KKAOKK tarafından “Evlilikte ve Aile İlişkilerinde Eşitlik” başlıklı 1994 tarihli Genel Tavsiye 21’de de benimsenmiştir. Şöyle ki, “aile” kavramı ve türlerinin devletten devlete farklılık gösterebileceği belirtildikten sonra, “aile” hangi formda olursa olsun, kadına aile içinde eşitlik temelinde muamele edilmesi gerektiği belirtilmiştir.³⁸

AİHS’nin özel yaşama ve aile yaşamına saygı hakkını düzenleyen 8. maddesinde geçen “aile” kavramı, AİHM tarafından otonom bir şekilde yorumlanmaktadır. AİHM’ye göre, aile yaşamının var olup olmadığı *olgusal* bir mesele olup, *filiyatta yakın kişisel bağların bulunmasına* bağlıdır.³⁹ AİHM içtihatları uyarınca aile, evlilik ilişkisine dayanan birlikteliklerin yanı sıra çiftlerin evlilik dışı birliktelik yaşadığı *de facto* aile ilişkilerini de kapsamaktadır.⁴⁰ AİHM, evlilik dışı bir yaşam birlikteliğinin 8. madde anlamında

³⁷ *Bevacqua and S. v. Bulgaria*, (App.No. 71127/01), Judgment of the ECtHR of 12 June 2008, paras. 64-65; *Opuz v. Turkey*, (App. No. 33401/02), Judgment of the ECtHR of 9 June 2009, para. 27; *Hajduova v. Slovakia*, (App. No. 2660/03), Judgment of the ECtHR of 30 November 2010, para. 41; *M.T. and S.T. v. Slovakia*, (App. No. 59968/09), Decision of the ECtHR of 29 May 2012, para. 64..

³⁸ CEDAW General Recommendation No. 21: “Equality in marriage and family relations”, 04/02/94, para. 13.

³⁹ *K. and T. v. Finland*, (App. No. 25702/94), Judgment of the ECHR [GC] of 12 July 2001, para. 150; *Al’Nashif v. Bulgaria*, (App. No. 50963/99), Judgment of the ECHR of 20 June 2002, para. 112.

⁴⁰ *Johnston and Others v. Ireland*, (Application No: 9697/82), Judgment of the ECtHr of 18

“aile” teşkil edip etmediğini tespit ederken şu ölçütleri dikkate almaktadır:⁴¹ i) Çiftin birlikte yaşayıp yaşamadığı, ii) ilişkilerinin süresi, iii) birbirlerine olan bağlılıklarını, örneğin birlikte çocuk sahibi olarak ya da diğer yollarla gösterip göstermedikleri. Belirtilmelidir ki, eşcinsel fiili birliktelikler de, **AİHS** madde 8 anlamında aile yaşamı teşkil etmektedir.⁴²

Aile kavramı bakımından objektif bir tanımdan ziyade subjektif bir tanım benimsemek kadına karşı aile içi şiddet olgusuyla mücadele bakımından daha etkili ve amaca uygun olacaktır. AİHM de aile kavramını bu amaca uygun şekilde esnek yorumlamıştır. Bu çerçevede, ilgili kişilerin kendilerini bir aile olarak hissettikleri ve yakın kişisel ilişkilerin sürdürüldüğü bir birlik aile olarak tanımlanabilir. Hal böyle olunca da, eşler, birlikte yaşanan partnerler, eski eşler, eski partnerler, birlikte yaşanılmayan kız arkadaşlar ile kız kardeşler, kız çocukları, annelerle sınırlı olmayacak şekilde kadın akrabalar ve hane içindeki kadın yardımcıları aile kavramı içinde değerlendirilebilir.⁴³

4) Uygulanabilir haklar

AİHM, aile içi şiddeti Sözleşme'nin belirli maddelerine müdahale teşkil eden bir eylem olarak görmektedir. Mahkeme içtihatları analiz edildiğinde, bireyin yaşam hakkını düzenleyen **AİHS** madde 2, bireyin fiziksel ve zihinsel bütünlüğünü koruyan **AİHS** madde 3 (işkence yasağı) ve madde 8 (özel yaşama ve aile yaşamına saygı hakkı), etkili iç hukuk yollarına hakkı düzenleyen **AİHS**'in 13. maddesi, ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. mad-

December 1986, paragraf 56. *Keegan v. Ireland*, (Application No: 16969/90), Judgment of the ECtHR of 26 May 1994, paragraf 44; *Kroon and Others v. the Netherlands*, (Application No: 18535/91), Judgment of the European Court of Human Rights of 27 October 1994, paragraf 30.

⁴¹ *X, Y and Z v. the United Kingdom*, (Application No: 21830/93), Judgment of the ECtHR of 20 March 1997, paragraf 36.

⁴² Bkz., *Schalk and Kopf v. Austria*, (App. No. 30141/04), Judgment of the ECHR of 24 June 2010, para. 94; *P.B. and J.S. v. Austria*, (App. No. 18984/02), Judgment of the ECHR of 22 July 2010, para.30.

⁴³ Bkz., Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Yakin Ertürk, 15 Years of the United Nations Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences (1994-2009)- A Critical Review, A/HRC/11/6/Add.5, 27 May 2009, para. 12, 31.

desi, evlilikte eşler arası eşitliği düzenleyen **AİHS Protokol No. 7**⁴⁴ Madde 5 ve genel ayrımcılık yasağını düzenleyen **AİHS Protokol No. 12**⁴⁵ madde 1 kadına karşı aile içi şiddet davalarına uygulanabilecek olan maddelerdir.

Nitekim, *Kontrova v. Slovakia* davasında başvuru kocasından fiziksel ve psikolojik şiddet gören bir kadındır. Başvurucunun iki çocuğu da aile içi şiddetin mağdurudur ve iç hukuktaki ihmaller zinciri söz konusu iki çocuğun babaları tarafından öldürülmesine yol açmıştır.⁴⁶ AİHM, şiddet failinin özel hukuk kişisi olmasına bakmaksızın ve Taraf Devletin Sözleşme çerçevesindeki pozitif yükümlülüklerine referansla devletin başvuruçunun iki çocuğunun hayatını koruyamadığı için yaşam hakkını düzenleyen **AİHS** madde 2'nin ve başvuruçunun iç hukuk çerçevesinde manevi tazminat alma hakkına sahip olmadığı için etkili iç hukuk yollarına hakkı düzenleyen **AİHS** madde 13'ün madde 2 ile bağlantılı olarak ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴⁷

Bevacqua ve S. v. Bulgaristan davasında ise başvuruçular bir kadın ve küçük oğludur. Başvuruçunun kendisi bakımından ileri sürdüğü iddialar, kocasının kendisine karşı aşağılayıcı bir dil kullanması, kendisini dövmesi ve aile bütçesine katkıda bulunmaması gibi psikolojik, fiziksel ve ekonomik şiddet biçimlerine ilişkindir. AİHM, incelemesini özel yaşama ve aile yaşama saygı hakkı çerçevesinde yapmış ve bu hakkın diğer hukuksal çıkarların yanı sıra bireyin fiziksel ve zihinsel bütünlüğünün korunması hakkını da kapsadığını belirtmiştir. Mahkeme, Bulgaristan yetkili makamlarının başvuruçunun, kocasına ilişkin iddialarını gerekli şekilde karşılamamış olmasından ötürü Taraf Devletin **AİHS** madde 8 çerçevesinde pozitif yükümlülüklerini ihlal

⁴⁴ “**İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi Protokol No.7**” (No.117, “*Protocol No.7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*”), 22/11/1984 tarihinde Strasbourg’da imzaya açılmış ve 01/11/1988 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye’nin, bu Protokole 14/03/1985 tarihinde imza koymuş ve fakat 19.03.2013 tarihi itibarıyla henüz taraf olmamıştır.

⁴⁵ **İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi Protokol No.12**/(No.177, “*Protocol No.12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*”), 04/11/2000 tarihinde Roma’da imzaya açılmış ve 01/04/2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu Protokole 18.4.2001 tarihinde imza koymuş ve fakat 19.03.2013 tarihi itibarıyla henüz taraf olmamıştır.

⁴⁶ *Kontrova v. Slovakia*, (App. No. 7510/04), Judgment of the ECtHR of 31 May 2007, paras. 7-14.

⁴⁷ *Kontrova v. Slovakia*, (App. No. 7510/04), Judgment of the ECtHR of 31 May 2007, paras. 46-55, 59-65.

ettiğine karar vermiştir.⁴⁸ Önemle belirtelim ki, Bulgaristan'ın bu davada kullandığı argümanlardan biri, dava konusunun yani başvuruçunun kocasından şiddet görmesinin *özel alanı ilgilendiren bir mesele* olmasıdır. AİHM, bu argümanı hiçbir şekilde kabul etmemiş ve böylesine bir argümanın Taraf Devletlerin 8. madde çerçevesindeki yükümlülükleriyle bağdaşmadığı içtihadında bulunmuştur.⁴⁹

Aile içi şiddete ilişkin bir diğer dava ise, mağdurların, babası tarafından öldürülen bir bebek ile kocası tarafından öldürülen bir kadının olduğu *Branko Tomasic ve Diğerleri v. Hırvatistan* davasıdır. AİHM, esasa ilişkin incelemesinde AİHS'nin yaşam hakkını düzenleyen 2. maddesinin Taraf Devletlere bireylerin yaşamını özel hukuk kişilerinin suç teşkil eden eylemlerine karşı koruma pozitif yükümlülüğü altında olduğunu belirtmiştir. Mahkeme, Hırvatistan yetkili makamlarının somut olayda üzerlerine düşen yükümlülükleri yerine getirmediği gerekçesiyle AİHS madde 2'nin ihlal edildiğine karar vermiştir.⁵⁰

AİHM tarafından karara bağlanan bir diğer aile içi şiddet davası, Türkiye'nin muhatap olduğu *Opuz v. Türkiye* davasıdır. Söz konusu davada başvuruçunun annesi ile birlikte yıllardan beri kocasının şiddetine maruz kalan bir kadındır. Başvuruçunun, defalarca yaşamını tehdit eden boyutta şiddete maruz kalmış ve yetkili makamlara sayısız şikayette bulunmuştur. Ancak yetkili makamların söz konusu şikayetleri gerekli ciddiyetle ele almamaları ve bir dizi ihmalleri başvuruçunun annesinin başvuruçunun kocası tarafından öldürülmesine zemin hazırlamıştır. AİHM, başvuruçunun annesinin öldürülmesi bağlamında yaşam hakkını düzenleyen 2. maddenin, yetkili makamların başvuruçunun kocasının şiddetine karşı korumamasından ötürü işkence ve kötü muamele yasağını düzenleyen 3. maddenin ihlalini tespit etmiştir.⁵¹ Çok daha çarpıcı olan ise AİHM'in ilk kez bir aile içi şiddet davasında AİHS madde 2 ve 3 ile bağlantılı olarak ayrımcılık yasağını düzenleyen madde 14'ün ihlal edildi-

⁴⁸ *Bevacqua and S. v. Bulgaria*, (App.No. 71127/01), Judgment of the ECtHR of 12 June 2008, paras. 7, 54, 65, 79, 82 ve 84.

⁴⁹ *Bevacqua and S. v. Bulgaria*, (App.No. 71127/01), Judgment of the ECtHR of 12 June 2008, para. 83.

⁵⁰ *Branko Tomasic and Others v. Croatia*, (App. No. 46598/06), Judgment of the ECtHR of 15 January 2009, paras. 29, 50-51, 61.

⁵¹ *Opuz v. Turkey*, (App. No. 33401/02), Judgment of the ECtHR of 9 June 2009, paras. 199-200.

ğine karar vermiş olmasıdır. Mahkeme, başvurucunun sunduğu ve Muhatap Devletin itiraz etmediği istatistiksel verilerin, Türkiye’de aile içi şiddetin çoğunlukla kadını etkilediğini ve yargının genel ve ayrımcı pasifliğinin aile içi şiddetin sürmesine yol açan bir hava yarattığını ortaya koyduğunu belirtmiştir. Mahkeme, Türkiye’deki yargının genel ve ayrımcı pasifliğine ilişkin tespiti ışığında başvurucunun ve annesinin maruz kaldığı şiddetin kadına karşı ayrımcılığın bir biçimini teşkil eden toplumsal cinsiyete-dayalı şiddet olduğunu belirterek Madde 2 ve 3 ile bağlantılı olarak Madde 14’ün ihlal edildiğine karar vermiştir.⁵²

E.S. ve diğerleri v. Slovakya davasında ise başvurucular, bir anne ve üç çocuğudur. Bayan E.S., kocasını terk ettikten sonra kocasının kendisini tehdit ve kızlarından birini de cinsel açıdan taciz ettiği iddiasıyla yetkili makamlara şikayette bulunmuştur. Kocasının birlikte yaşadıkları konuttan uzaklaştırılması için yerel mahkemeden bir tedbir kararı çıkarması talebinde bulunmuş ve fakat bu talebi, kocanın mülkiyeti kullanma hakkını sınırlandırma yetkisi bulunmadığı gerekçesiyle yerel mahkeme tarafından reddedilmiştir. Ancak daha sonra yeni bir yasanın yürürlüğe girmesi ile kocanın konuttan uzaklaştırılması yönünde tedbir kararı verilmiştir. Fakat bu arada geçen zaman zarfında Bayan E.S., çocuklarıyla beraber oturdukları konuttan dolayısıyla da ailesinden ve arkadaşlarından uzaklaşmak ve çocukları da okullarını değiştirmek zorunda kalmıştır. AİHM, kocanın konuttan uzaklaştırılmaması ve mağdurlara gerekli giderimin sağlanmaması nedeniyle AİHS Madde 3 ve 8’in ihlal edildiğine karar vermiştir.⁵³

A v. Hırvatistan davasında ise başvurucu, üç yıl boyunca kocasının şiddetine ve tehditlerine maruz kalmış bir kadındır. Kocasının kendisine yönelik tehditlerini sürdürmesi üzerine başvurucu bir hükümetler dışı örgüt tarafından idare edilen bir sığınma evine yerleşmiştir. Başvurucunun kocasının psikiyatrik muayenesi sonucunda zihinsel bazı rahatsızlıkları olduğu tespit edilmiştir. Başvurucu, AİHM önünde Muhatap Hükümetin kendisine yeterli koruma sağlayamadığını ileri sürerek AİHS madde 2, 3 ve 8’in ihlali iddiasında bulunmuştur. Mahkeme, incelemesini Madde 8 ile sınırlı tutmuş ve kocanın sözlü ve fiili saldırılarına karşı kovuşturma işlemlerinin başla-

⁵² *Opuz v. Turkey*, (App. No. 33401/02), Judgment of the ECtHR of 9 June 2009, paras. 186-187, 198, 199-200.

⁵³ *E.S. and Others v. Slovakia*, (App. No. 8227/04), Judgment of the ECtHR of 15.09.2009.

tılmış olduğunu ve bu bağlamda gözaltına alma, psikiyatrik tedaviye karar verme, uzaklaştırma kararı verme gibi önlemlere de karar verildiğini ancak bunlardan bir kısmının uygulamaya hiç geçirilmediğini not etmiştir. Bundan hareketle Mahkeme, **AİHS** madde 8'in ihlal edildiğine karar vermiştir.⁵⁴

Kadına karşı aile içi şiddete ilişkin bir diğer dava olan *Hajduova v. Slovakya* davasında, başvuru kocasının sözlü ve fiziki saldırılarına uğrayan bir kadındır ve yetkili makamların kendisini kocasının şiddetinden koruyamadığını ileri sürmüştür. Başvuru, yerel mahkemeye sunulan ve kocasının psikiyatrik bir rahatsızlığı bulunduğu ve tedavi edilmesi gerektiğini belirten uzman görüşüne rağmen kocasının bir psikiyatri kuruluşuna yatırılmasına karar verilmemesinden ötürü kocasının tehditlerine maruz kalmaya devam ettiğini iddia etmiştir. **AİHM**, yerel mahkemenin başvuru kocasının bir psikiyatri kuruluşuna yatırılmasına karar vermemesinin **AİHS** madde 8 çerçevesindeki pozitif yükümlülüklerine aykırı olduğuna karar vermiştir.⁵⁵

Kadına karşı aile içi şiddete ilişkin bir diğer dava ise *Kalucza v. Macaristan* davasıdır. Söz konusu davada başvuru, birlikte yaşadığı erkek arkadaşının sözlü ve fiili şiddetine uğrayan bir kadındır ve erkek arkadaşı, başvuru istemediği halde evde yaşamaya devam etmiştir. Başvurucunun, erkek arkadaşı aleyhine kısıtlama kararı çıkarttırması bir buçuk yıl sürmüştür. Başvuru, **AİHS** Madde 2, 3 ve 8'in ihlali iddiasında bulunmuş ancak Mahkeme incelemesini Madde 8 ile sınırlamıştır. Mahkeme, kısıtlama kararlarında mağdurun fiziksel bütünlüğü ile failin özgürlük hakkının çatıştığını not etmiş ancak kadınların şiddetten korunabilmesi için bu tür kararların gecikme olmaksızın alınması gerektiğini belirtmiş ve Muhatap Hükümetin pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediği gerekçesiyle madde 8'in ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır.⁵⁶

Kadına zararlı kültürel uygulamaların da kadına karşı aile içi şiddet kapsamında değerlendirildiğini yukarıda belirtmiştik. Bu pratiklerden biri olan kadın sünneti, bilinebildiği kadarıyla şimdiye dek iki davada **AİHM** önüne

⁵⁴ *A. v. Croatia*, (App. No. 55164/08), Judgment of the ECtHR of 14.10.2010, paras. 77-78, 80.

⁵⁵ *Hajduova v. Slovakia*, (App. No. 2660/03), Judgment of the ECtHR of 30 November 2010, paras. 43-52.

⁵⁶ *Kalucza v. Hungary*, (App. No. 57693/10), Judgment of the ECtHR of 24 April 2012, paras. 63-64, 69-70.

gelmiştir. Bunlardan ilki olan, *Izevbechai v. İrlanda* davasında başvuruçular, bir anne ve iki kızıdır. Başvuruçucu anne, büyük kızının kadın sünneti sonrası oluşan kanamadan ölmesi üzerine diğer iki kızını bu kültürel uygulamadan korumak için Nijerya'dan İrlanda'ya göç ettiğini iddia etmektedir. Ancak, sığınma başvuruları İrlanda Hükümeti tarafından reddedilince, sınır dışı edilmeleri halinde iki kızın da kadın sünneti riskiyle karşı karşıya kalacağını ileri sürerek madde 3'ün ihlali iddiasında bulunmuşlardır. AİHM, başvuruçucu annenin büyük kızına ilişkin anlattıklarının doğruluğunun su götürdüğünü belirttikten sonra başvuruçucu anne ve kocasının finansal ve sosyal açıdan ayrıcalıklı konumlarına referansla, Nijerya'ya sınır dışı edilmeleri halinde kızlarını kadın sünnetinden koruyabilecekleri kanaatinde olduğunu ifade ederek davayı kabul edilemez bulmuştur.⁵⁷

Kadın sünnetine ilişkin ikinci dava ise, *Omeredo v. Austria* davasıdır. Bu davada da başvuruçucu, kadın sünnetinden kaçmak için Nijerya'dan Avusturya'ya geldiğini ileri sürerek sığınma talebinde bulunmuş ancak bu talebi reddedilmiştir. AİHM önünde, Nijerya'ya sınır dışı edilmesi halinde kadın sünneti riski ile karşı karşıya kalacağını şayet sünnete rıza göstermez ise öldürüleceğini iddia etmiş ve sınır dışı edilmesi halinde AİHS madde 3'ün ihlal edileceğini ileri sürmüştür. Mahkeme, başvuruçucunun eğitimini ve iş tecrübesini dikkate alarak, söz konusu uygulamaya karşı direnebileceğine ikna olmuş ve davayı kabul edilemez bulmuştur.⁵⁸

5) Şiddet failinin hakları meselesi

Aile içi şiddetle mücadelede, şiddet faillerinin AİHS madde 5'deki kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile madde 8'deki özel yaşama saygı hakkı yetkili makamlar ve AİHM tarafından dikkate alınmalı mıdır meselesi de önem arz etmektedir. Özellikle şiddet faillerinin gözaltına alınması, tutuklanması ya da mağdura yaklaşmama kararları gibi kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını ilgilendiren tasarruflarla şiddet mağduru kadınla birlikte yaşanan konuttan uzaklaştırılması gibi özel yaşama ve aile yaşamına saygı hakkına müdahale oluşturan tasarrufların gerekliliği noktasında KKAOKK'nin bireysel şikayet başvuruları üzerine karara bağladığı aile içi şiddet vakaları

⁵⁷ *Izevbechai v. Ireland*, (App. No. 43408/08/, Judgment of the ECtHR of 17.05.2011.

⁵⁸ *Omeredo v. Austria*, (App. No. 8969/10), Judgment of the ECtHR of 20/09/2011.

kararları yol gösterici niteliktedir ve AİHM tarafından kullanılmaktadır.⁵⁹ KKAOKK, *A. T. v. Macaristan* vakasında kadının yaşam hakkı ile fiziksel ve zihinsel bütünlük hakkının mülkiyet hakkı ve mahremiyet hakkı gibi haklar tarafından geçersiz kılınamayacağını belirtmiştir.⁶⁰ *Fatma Yıldırım v. Avusturya* vakasında da, aile içi şiddet faillerinin haklarının kadının yaşam hakkı ile fiziksel ve zihinsel bütünlük hakkını geçersiz kılamayacağını yinelemiştir.⁶¹ AİHM de bu kararlara referansla, aile içi şiddet vakalarında failin haklarının mağdurun yaşam hakkı ile fiziksel ve zihinsel bütünlük hakkını geçersiz kılamayacağı içtihadında bulunmuştur.⁶² Özellikle kısıtlama kararlarında şiddet mağdurunun fiziksel bütünlük hakkı ile failin özgürlük hakkının çatıştığını not eden Mahkeme, kadınların şiddetten korunabilmesi için kısıtlama kararlarının gecikme olmaksızın alınmasının Taraf Devletlerin pozitif yükümlülüğü olduğunu belirtmiştir.⁶³

III-Kadına karşı aile içi şiddetle mücadelede Taraf Devletlerin yükümlülükleri

Genel olarak kadına karşı şiddetle mücadelede AİHS tarafı devletlerin yükümlülükleri bağlamında ilk belirtilmesi gereken husus, şiddet ister özel alanda isterse kamusal alanda gerçekleşmiş olsun, bir başka deyişle şiddetin faili ister özel hukuk kişileri isterse de kamusal makamlar olsun Taraf Devletlerin bu şiddetle mücadele etme yükümlülüğü altında olduğudur. Özel hukuk kişilerinden kaynaklanan şiddetle mücadele yükümlülüğünün kaynağı Taraf Devletlerin AİHS çerçevesindeki pozitif yükümlülükleri ve bunun bir sonucu olan Sözleşme'nin yatay ilişkilere de uygulanabilirliğidir.⁶⁴

⁵⁹ *Opuz v. Turkey*, (App. No. 33401/02), Judgment of the ECtHR of 9 June 2009, para. 147.

⁶⁰ *A. T. v. Hungary*, (Communication No.: 2/2003), Views of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 7, paragraph 3, of the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 26 January 2005, thirty-second session, para. 9.3.

⁶¹ *Fatma Yıldırım v. Austria*, (Communication No.: 6/2005), Views of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, paras. 12.1.4-12.1.5.

⁶² *Opuz v. Turkey*, (App. No. 33401/02), Judgment of the ECtHR of 9 June 2009, para. 147.

⁶³ *Kalucza v. Hungary*, (App. No. 57693/10), Judgment of the ECtHR of 24 April 2012, paras. 63-64, 69-70.

⁶⁴ AİHS çerçevesinde pozitif yükümlülükler ve Sözleşme'nin yatay uygulanabilirliği konularında bkz., ARSLAN-ÖNCÜ, *Özel Yaşamın Koruması Hakkı*, s. 47-57.

Böylece kadına karşı aile içi şiddetle mücadele, pozitif yükümlülükler ve yatay etki doktrinleri eliyle **AİHS** tarafı devletlere bir yükümlülük olarak getirilmiştir. Yukarıda örneklediğimiz kadına karşı aile içi şiddete ilişkin **AİHM** kararları da bunu yansıtmaktadır. Söz konusu kararların hepsinde şiddet faili özel hukuk kişisidir ve buna rağmen **AİHM** ilgili Taraf Devletleri kadına karşı aile içi şiddet eylemlerinden sorumlu tutmuştur. Bunu yaparken de Sözleşme tarafı devletlerin **AİHS** çerçevesindeki pozitif yükümlülüklerine dayanmıştır.

Somutlaştırmak gerekirse, kadına karşı aile içi şiddet davalarında ağırlıklı bir uygulama alanı bulan **AİHS** madde 8 çerçevesindeki yükümlülükler temelde negatif yükümlülükler olmakla birlikte, **AİHS**'in genel yükümlülük normu madde 1 ile özel yaşama saygı hakkını düzenleyen madde 8'de geçen "saygı" terimi Taraf Devletlerin özel hukuk kişileri arasındaki hak ihlallerinden ötürü de sorumlu tutulabilmesinin normatif dayanağını oluşturmaktadır. Taraf Devletlerin, kadına karşı şiddet davalarında dayanılan diğer haklar olan **AİHS** madde 2 ve madde 3 çerçevesinde de pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır.⁶⁵ Özellikle de çocuklar ve diğer mağdur edilebilir kategoriler ve tabii ki aile içi şiddet mağduru kadınlar bakımından Taraf Devletlerin, **AİHS** madde 2, 3 ve 8 çerçevesinde etkili koruma sağlama yükümlülüğü vardır.

AİHS sistemi çerçevesinde Taraf Devletlerin kadına karşı şiddetle mücadelede en uygun önlemleri ya da araçları belirleme konusunda bir takdir alanı bulunmaktadır. **AİHM**'in bu bağlamdaki rolü, Taraf Devletlerin bu takdir alanları çerçevesinde almış oldukları önlemlerin Sözleşmeye uygunluğunu denetlemektir.⁶⁶

Esasında devletlerin, şiddetin kaynağının devlet ya da özel hukuk kişisi olmasına bakılmaksızın kadına karşı şiddetle mücadele etme yükümlülüğü altında olması uluslararası insan hakları hukukunun bir gereğidir. Nitekim yukarıda ilgili yerde de işaret edildiği üzere, **KKAOKK Genel Tavsiye No. 19**, **KKŞOKB** madde 1, **Belem do Para Sözleşmesi** madde 1, **Afrika Kadın Protokolü** madde 1/j ve **İstanbul Sözleşmesi** madde 3/a, kadına

⁶⁵ ARSLAN-ÖNCÜ, *Özel Yaşamın Korunması Hakkı*, s. 47-48.

⁶⁶ *Kowal v. Poland*, (App. No. 2912/11), Decision of the ECtHR of 18 September 2012, para. 48.

karşı şiddetin özel alanda ya da kamusal alanda gerçekleşmiş olmasına bakılmaksızın devletlere bununla mücadele etme yükümlülüğü getirmektedir.

AİHS sisteminde Taraf Devletlerin kadına karşı aile içi şiddetle mücadele araçlarına pozitif yükümlülükleri çerçevesinde işaret edilirken, BM sisteminde bunlar *due diligence* standartlar olarak nitelendirilmektedir. Gerek pozitif yükümlülükler gerekse de *due diligence* yükümlülükler aracılığıyla Taraf Devletlere kadına karşı şiddeti önleme, soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma ile mağdurlara giderim sağlama yükümlülükleri getirilmektedir.

1) Önleme ve koruma yükümlülüğü

KKAOKK, Genel Tavsiye No.19’da kadına karşı şiddet olgusuyla mücadele için devletlerin alması gereken önleme ve koruma tedbirleri olarak şu önlemlere işaret etmektedir;⁶⁷

- i) aile içi şiddeti ve diğer toplumsal cinsiyet temelli şiddeti yasaklayan yasaların varlığı, bu yasaların kadınlara yeterli koruma sağlaması ve kadınların bütünlüğüne ve onuruna saygılı olması;
- ii) şiddetin boyutları, sebepleri ve etkileri konusunda istatistiki veri toplanması,
- iii) medyanın kadına saygı göstermesini sağlamak için etkili önlemler alınması,
- iv) KKAOKK’ye rapor usulü çerçevesinde sunulan raporlarda kadına karşı şiddeti devam ettiren tutumların, geleneklerin ve uygulamaların niteliğinin ve boyutunun belirtilmesi,
- v) Taraf Devletlerin kadınların eşitliğine ilişkin önyargıları ortadan kaldıracak eğitim ve kamu bilgilendirme programlarını uygulamaya koyması,
- vi) kadın sünnetini ortadan kaldırmak için önlemler alınması,
- vii) şiddete karşı alınan önlemlerin istihdam imkanlarını da içermesi,
- viii) aile içi şiddet mağdurları için sunulan destek hizmetlerinin kırsal kesimdekiler için de ulaşılabilir olmasının sağlanması.

⁶⁷ *General Recommendation No. 19*, para. 24.

KKAOKK, *A. T. v. Macaristan* kararında ise önleme ve koruma yükümlülükleri çerçevesinde şu önlemlere işaret etmiştir;

i) aile içi şiddet mağdurlarına azami yasal koruma sağlanmalı, aile içi şiddeti engellemek ve buna karşılık vermek için özen yükümlülüğü çerçevesinde/*due diligence* hareket edilmelidir,

ii) **KKAOKS** ve **Seçmeli Protokolü** konusunda yargıçları, avukatları ve kolluk kuvvetlerini düzenli olarak eğitmek için gerekli önlemler alınmalıdır,

iii) aile içi şiddeti yasaklayan, koruma ve yasaklama kararları içeren ve sığınma evleri dahil olmak üzere destek hizmetleri sağlayan spesifik bir yasa hazırlanmalıdır.

Önleme yükümlülüğü bağlamında KKAOKK'nin, Meksika'nın Ciudad ve Chihuahua bölgelerinde gerçekleşen kadınlara yönelik kaçırma, ırza geçme ve öldürme eylemlerine ilişkin olarak başlattığı soruşturma sonucunda hazırladığı raporunda bu eylemlerin altında yatan sosyo-ekonomik sorunlara dikkati çekmiş olmasını⁶⁸ da ayrıca hatırlatmak gerekir. Dolayısıyla devletlerin kadına karşı şiddetle mücadeledeki özen/*due diligence* yükümlülüğü şiddet eylemleri gerçekleştikten sonra bunun soruşturulması, kovuşturulması ve cezalandırılmasından ibaret olmayıp, kadına karşı şiddetin önlenmesi de özen yükümlülüğünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, kadına karşı şiddetin kaynağını oluşturan patriarkal toplumsal cinsiyet yapılarının ve değerlerin dönüştürülmesi de devletlerin yükümlülüğüdür.⁶⁹

KKŞOKB'nin kadına karşı şiddetle mücadele için öngördüğü araçlar büyük ölçüde KKAOKK'nin 19 numaralı Genel Tavsiyesinde belirtilenlere koşut olmakla birlikte toplumsal cinsiyete duyarsız yasaların ve bunların uygulanmasının bir sonucu olarak şiddet mağdurlarının tekrar mağdur edilmesinin önlenmesine ilişkin vurgusu⁷⁰ da önemlidir.

⁶⁸ GülayARSLAN-ÖNCÜ, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Özel Yaşamın Korunması Hakkı*, Beta, İstanbul, 2011, (*Soruşturma Usulü*), s. 73-74.

⁶⁹ Bkz., KKAOKK Genel Tavsiye No. 19 para. 24/e-f; KKŞOKB madde 4/j; Belem do Para Sözleşmesi madde 7/e; Afrika Kadın Protokolü madde 4/2(d); İstanbul Sözleşmesi madde 12/1; The Due Diligence Standard as a Tool for the Elimination of Violence against Women, Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, its Causes and Consequences, Yakın Ertürk, E/CN.4/2006/61, 20 January 2006, para. 15.

⁷⁰ Bkz., KKŞOKB madde 4/f.

Belem do Para Sözleşmesi'nin devletlerin yükümlülüklerine ilişkin maddesinde ise kadına karşı şiddetin faillerinin mağdur kadını yıldırma, sindirme ya da tehdit etme ya da onun fiziksel ve zihinsel bütünlüğüne veya malvarlığına zarar vermesine yönelik eylemlerde bulunmasını engelleme yükümlülüğü⁷¹ hatırlatılmalıdır. Bu maddedeki kadının malvarlığının korunması yükümlülüğüne de dikkati çekmek gerekir. **Afrika Kadın Protokolü** ise kadın sünnetinin yasaklanmasına ilişkin spesifik bir norm⁷² öngörmesiyle önem arz etmektedir.

İstanbul Sözleşmesi, kadına karşı şiddetle mücadele konusunda oldukça ayrıntılı yükümlülükler belirlemiştir.⁷³ Söz konusu şiddetin önlenmesi noktasında; kadın erkek eşitsizliğine ilişkin sosyal normların ve geleneksel tutumların dönüştürülmesi, farkındalık arttırma, eğitim, şiddet mağduru ya da failleriyle ilgilenen meslek mensuplarının eğitilmesi, önleyici müdahale ve tedavi programları, kadına karşı şiddetin önlenmesi için alınan önlemlerin uygulanmasında özel sektörün ve medyanın da katılımını teşvik etme gibi araçlar öngörülmüştür. Yine, hukuki ve psikolojik danışmanlık, mali yardım, konut sağlama, iş bulmalarını sağlamak için eğitim ve staj gibi genel destek hizmetlerinin sunulması; mağdurların bölgesel ya da uluslararası bireysel şikayet başvuru usullerini çalıştırabilmeleri için gerekli bilginin sağlanması; şiddet mağdurlarına uzman destek hizmetlerinin sağlanması; yeterli sayıda, ulaşılabilir ve güvenli sığınma evlerinin şiddet mağduru kadınlara ve çocuklarına sağlanması; telefon yardım hatlarının kurulması; cinsel şiddet mağdurlarına özel destek hizmetlerinin sağlanması gibi araçlar düzenlenmiştir.

Kadına karşı aile içi şiddetin önlenmesi yükümlülüğü bağlamında kadın erkek eşitsizliğine ilişkin önyargıların, geleneksel uygulamaların ortadan kaldırılması için başta eğitim alanında olmak üzere uygun bütün önlemlerin alınmasının bir gereklilik olduğunu belirtmiştik. AİHM, önüne gelen kadına karşı şiddet vakalarında, KKAOKK'den farklı olarak, söz konusu şiddetin sebepleri ve bu sebeplerin ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirler konusunda genellikle suskundur. Bu noktada *Opuz* kararı bir parça ayrıksı kalmaktadır. Bunun nedeni de AİHM'in kendisine sunulan istatistiki verilere

⁷¹ Belem do Para Sözleşmesi madde 7/d.

⁷² Afrika Kadın Protokolü madde 5/b.

⁷³ İstanbul Sözleşmesi madde 12-57.

dayanarak Türkiye’de kadına karşı şiddet konusunda yargı yerlerinde hakim olan ayrımcılığı tespit etmiş olmasıdır.

2) Soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma yükümlülüğü

KKAOKK, Genel Tavsiye No.19’da kadına karşı şiddet olgusuyla mücadele için devletlerin soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma yükümlülüğü bağlamında şu yükümlülükler gönderme yapmıştır;⁷⁴

- i) insan kaçakçılığı ve cinsel sömürü ile mücadele için cezalandırıcı önlemlere ihtiyaç vardır,
- ii) etkili şikayet usulleri sağlanması,
- iii) aile içi şiddet mağdurlarına ve diğer toplumsal cinsiyet temelli şiddet mağdurlarına destek hizmeti sunulması,
- iv) aile içi şiddete karşı alınacak önlemler şunları da içermelidir: a- Gerekli olması halinde aile içi şiddete ilişkin cezaların ve özel hukuk çerçevesinde giderimlerin sağlanması, b- bir kadın aile mensubunun saldırıya uğraması ya da öldürülmesi durumunda namus adına işlenmiş olmasının bir savunma olarak mevzuatta yer almaması, c- danışmanlık ve rehabilitasyon programları da dahil olmak üzere aile içi şiddet mağdurlarının güvenliğinin sağlanmasına yönelik hizmetler, d- ev içi şiddet faillerinin rehabilitasyonu için programlar, e- ensest ya da cinsel istismarın yaşandığı aileler için destek hizmetleri,
- v) toplumsal cinsiyet temelli şiddete karşı kadınlara etkili koruma sağlamak için gerekli olan tüm yasal ve diğer önlemler alınmalıdır. Bu bağlamda, ceza hukuku çerçevesindeki cezalar, kadınların ve erkeklerin rollerine ve statülerine ilişkin tutumları değiştirmek için kamu bilgilendirme ve eğitim programları ile danışmanlık, rehabilitasyon ve destek hizmetleri gibi koruyucu önlemler alınmalıdır.

KKAOKK, bireysel şikayet başvurusu üzerine verdiği kararda ise soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma yükümlülüğü bağlamında şu önlemlere işaret etmiştir;

⁷⁴ *General Recommendation No. 19*, para. 24.

i) aile içi şiddete ilişkin tüm iddialar derhal, tamamen, tarafsız ve ciddi bir şekilde soruşturulmalı ve failler adalet önüne çıkarılmalıdır,

ii) aile içi şiddet mağdurlarına ulaşılabilir, etkili ve yeterli hukuk yolları ve rehabilitasyon sağlamak için gerekli olduğunda ücretsiz adli yardım da dahil olmak üzere adalete güvenli bir şekilde ve derhal ulaşmaları sağlanmalıdır,

iii) Faillere rehabilitasyon programı ve anlaşmazlıkların şiddet içermeyen çözüm yolları konusunda program sağlanmalıdır.⁷⁵

İstanbul Sözleşmesi, kadına karşı şiddetle mücadelede soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma bağlamında şiddet faillerine karşı özel hukuk davası açılmasına ve tazminat talep edilmesine imkan veren yasal düzenlemeler yapılması; kadına karşı şiddet olgularının gecikme olmaksızın soruşturulması, kovuşturulması, mağdurlara adli yardımda bulunulması gibi araçlara işaret etmiştir.⁷⁶

AİHS çerçevesinde Taraf Devletler bireylerin fiziksel ve zihinsel bütünlüklerini diğer insanlara karşı korumak için bir yasal çerçeve oluşturma ve uygulama yükümlülüğü altındadır.⁷⁷ Bu bağlamda kadına karşı şiddetle mücadelede caydırıcı bir araç olarak etkili ceza hukuku mekanizmalarının varlığının önemi yadsınamaz. Üstelik bu mekanizmaların sadece fiziksel şiddet için değil psikolojik şiddet vakaları bakımından da geçerli olması gerekmektedir.⁷⁸

AİHS sisteminde AİHM, kadına karşı şiddetle mücadelenin araçlarını belirleme konusunda Taraf Devletlerin bir takdir alanı bulunduğunu kabul etmekle birlikte, genel olarak kadına karşı şiddetle mücadelede özel olarak da ev içi şiddet vakalarında yetkili makamların *süratle* hareket etmesinin bir zorunluluk olduğuna dikkat çekmektedir.⁷⁹ Kadına karşı şiddet

⁷⁵ *Ms. A. T. v. Hungary*, (Communication No.: 2/2003), Views of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, para. 9.6.

⁷⁶ İstanbul Sözleşmesi madde 12-57.

⁷⁷ *M.T. and S.T. v. Slovakia*, (App. No. 59968/09), Decision of the ECtHR of 29 May 2012, para. 72.

⁷⁸ *M.T. and S.T. v. Slovakia*, (App. No. 59968/09), Decision of the ECtHR of 29 May 2012, para. 58.

⁷⁹ *Kowal v. Poland*, (App. No. 2912/11), Decision of the ECtHR of 18 September 2012,

vakalarında yetkili makamların soruşturma ve kovuşturma yükümlülüğü bağlamından derhal cevabı, Taraf Devletin pozitif yükümlülüğünü yerine getirmesi bakımından önemlidir. Nitekim *Irene Wilson v. Birleşik Krallık* davasında başvuru, kocasından şiddet gördüğünü iddia etmiştir. AİHM, başvuruçunun yıllardır kocasının şiddetine maruz kaldığını iddia ettiğini ve fakat sadece bir şiddet vakasını yetkili makamlar önüne taşıdığını ve yetkili makamların da meseleyi *derhal* soruşturduğunu, başvuruçunun kocasını yakalayıp cezalandırdığını not etmiştir. Mahkeme, somut olayda Birleşik Krallık yetkili makamlarının AİHS madde 8 çerçevesindeki pozitif yükümlülüklerine aykırı davranmadığına karar vermiştir.⁸⁰

Cezalandırma yükümlülüğü bağlamında belirtilmesi gerekir ki, AİHS çerçevesinde bireylerin ceza davası açma ve üçüncü bir kişi hakkında mahkumiyet kararı verilmesini sağlama şeklinde bir hakkı bulunmamaktadır. AİHM, kadına karşı şiddet vakalarında fail hakkında bir mahkumiyet kararı verilmiş olmasından ziyade Taraf Devletin mağdura sağladığı korumanın genel olarak etkili olup olmadığına bakmaktadır. Nitekim bir anne ile çocuğunun başvuruçusu olduğu ve yukarıda ilgili yerde ayrıntıları verilen *M.T. ve S.T. v. Slovakya* davasında AİHM, üçüncü bir kişi hakkında mahkumiyet kararı verilmesini sağlamak şeklinde bir hakkın Sözleşme’de yer olmadığını ve somut olayda Slovakya yetkili makamlarının AİHS madde 8 çerçevesindeki pozitif yükümlülüklerine uymadıklarını gösteren bir husus olmadığı belirterek Sözleşmeye aykırılık bulmamıştır.⁸¹

3) Giderim sağlama yükümlülüğü

AİHS Tarafı Devletlerin kadına karşı şiddetle mücadele çerçevesindeki yükümlülüklerinin son ayağını şiddet mağdurlarına etkili giderim sağlanması oluşturmaktadır. Giderim yükümlülüğüne kadına karşı şiddete ilişkin diğer ulusalüstü insan hakları hukuku metinlerinde örneğin KKAOKK’nin Genel Tavsiye No.19’da işaret edilmektedir. Genel Tavsiye No.19’da özel

para. 51.

⁸⁰ *Irene Wilson v. the United Kingdom*, (App. No. 10601/09), Decision of the ECtHR of 23 October 2012, paras. 48, 53.

⁸¹ *M.T. and S.T. v. Slovakia*, (App. No. 59968/09), Decision of the ECtHR of 29 May 2012, para. 4-18, 55, 83-87.

hukuk giderim yolları ve tazminat hükümleri içeren etkili yasal önlemlere işaret edilmiştir.⁸²

Yukarıda ilgili yerde ayrıntıları verilen *Kontrova v. Slovakya* davasında AİHM, başvuru iç hukuk çerçevesinde manevi tazminat alma hakkına sahip olmadığı için etkili iç hukuk yollarına hakkı düzenleyen AİHS madde 13'ün yaşam hakkını düzenleyen madde 2 ile bağlantılı olarak ihlal edildiğine karar vermiştir.⁸³ Yine, *E.S. ve diğerleri v. Slovakya* davasında AİHM'in AİHS madde 3 ve 8'den ihlal bulmasının bir gerekçesi de mağdurlara yeterli giderimin sağlanamamış olmasıdır.⁸⁴

Sonuç

Kadına karşı şiddet bir insan hakları meselesi ve ihlalidir ve genel olarak kadın hakları, özel olarak da kadına karşı şiddet meselesi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılık yasağı ile birlikte ele alındığında ancak bir çözüm üretilebilir. AİHS, her ne kadar kadın hakları perspektifinden hazırlanmamış ve cinsiyet nötr bir sözleşme ise de, AİHM çeşitli kararlarında kadına karşı şiddet olgusuna, özel olarak da aile içi şiddete bir insan hakkı ihlali olarak yaklaşmıştır. Ayrıca Mahkeme'nin, sadece *Opuz* kararında da olsa kadına karşı şiddetle ayrımcılık arasında kurduğu bağ da oldukça önemlidir.

Ancak, AİHM'in kadına karşı şiddete ilişkin içtihatlarında, kadın erkek eşitliği, ayrımcılık yasağı ve kadının insan hakları parametreleri yeterince vurgulanmış değildir. Ayrıca kadına karşı şiddetle mücadelede ekonomik ve sosyal faktörlerin önemi yadsınamaz⁸⁵. Dolayısıyla kadına karşı şiddet kavramsallaştırması üç kuşak hakkı birden içermelidir.⁸⁶ Böylesine bütüncül bir yaklaşımla ancak kadına karşı şiddetle etkili bir şekilde mücadele edilebilir.

⁸² *General Recommendation No. 19*, para. 24.

⁸³ *Kontrova v. Slovakia*, (App. No. 7510/04), Judgment of the ECtHR of 31 May 2007, paras. 46-55, 59-65.

⁸⁴ *E.S. and Others v. Slovakia*, (App. No. 8227/04), Judgment of the ECtHR of 15.09.2009.

⁸⁵ Julie GOLDSCHIED, *Domestic and Sexual Violence as Sex Discrimination: Comparing American and International Approaches*, Thomas Jefferson Law Review, Vol. 28, 2006, s. 395.

⁸⁶ HERNANDEZ-TRUYOL, Berta Esperanza; *Sex, Culture and Rights: A Re/Conceptualization of Violence for the Twenty-First Century*, Albany Law Review, Vol. 60, 1997, s. 627.

Ancak bu noktada da, AİHM'in kadına karşı aile içi şiddet kararları zayıf kalmaktadır. KKAOKK'nin Genel Tavsiyeleri ve bireysel şikayet başvuruları üzerine verdiği kararlar ile oluşturduğu standartları bu hususlarda AİHM için yol gösterici niteliktedir.

Aile içi şiddet mağdurlarının özellikle savunmasız durumları dikkate alındığında, şiddet vakalarında AİHS'e Taraf Devletlerin daha büyük bir ihtiyat ve özen gösterme zorunluluğuna AİHM içtihadında yapılan vurgu⁸⁷ da dikkate şayandır.

Kadına karşı şiddetle mücadele, özel alan-kamusal alan ayrımının aşıldığı bir alan halinde gelmiştir. AİHM de buna koşut bir biçimde, faili özel hukuk kişileri olan şiddet vakalarında Taraf Devletlerin sorumluluğunu belirleme noktasında tereddüt etmemiştir ve Taraf Devletlerin pozitif yükümlülükleri çerçevesinde incelemesini yapmıştır.⁸⁸

Kadına karşı aile içi şiddetle mücadelede özel olarak da kadın sünneti gibi geleneksel pratiklerde kültürel görecelik söylemine Taraf Devletlerce bir argüman olarak dayanılması gündeme gelebilir. İşte bu tür pratiklerde AİHM, kültürel görecelik söylemine cevaz vermemeli ve insan hakları söylemine üstünlük tanınmalıdır.⁸⁹

Kadına karşı aile içi şiddetle mücadele ve bunun ortadan kaldırılması için şiddetin sebeplerinin ve sonuçlarının da iyi tahlil edilmesi gerekir. Dolayısıyla, kadına karşı şiddetle, sadece hukuk disiplini, özel olarak da ceza hukuku çerçevesinde mücadele etmeye çalışmak eksik olacaktır. Kadına karşı şiddetle mücadelenin yöntemi, kadının patriarkal sistem içindeki tali konumu ve kadına karşı şiddetin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi yapıyı şekillendiren toplumsal cinsiyet ayrımcılığının bir sonucu olduğu göz önünde tutularak belirlenmelidir. Toplumsal cinsiyet duyarlı bir ceza adaleti sisteminin oluşturulması, yargı mensuplarının ve kolluk kuvvetlerinin eğitilmesi, kadına karşı şiddetin önlenmesi ve şiddet mağduru kadınların

⁸⁷ *Hajduova v. Slovakia*, (App. No. 2660/03), Judgment of the ECtHR of 30 November 2010, para. 50.

⁸⁸ *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences*, Ms.Radhika Coomaraswamy, para. 26.

⁸⁹ *The Due Diligence Standard as a Tool for the Elimination of Violence against Women*, Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, its Causes and Consequences, Yakin Ertürk, E/CN.4/2006/61, 20 January 2006, para. 63.

tekrar mağdur edilmesinin engellenmesi bakımından elzemdir. AİHM'in kadına karşı şiddet konulu kararları incelendiğinde şiddetin sebeplerine işaret etme noktasında eksik kaldığı söylenebilir. Özellikle KKAOKK'nin kararları ile karşılaştırıldığında, AİHM'in kadına karşı şiddet kararlarında önleme yükümlülüğüne yeterince vurgu yapılmadığı görülmektedir.

Diğer taraftan, AK bünyesinde kadına karşı şiddetin ortadan kaldırılmasına özgülenmiş olan **İstanbul Sözleşmesi**'nin kabul edilmiş olması son derece önemli bir adımdır. Ancak uluslararası düzlemde bu hususa hasredilmiş bağlayıcı bir belgenin bulunmayışı da bir eksiklikler ve bu eksiklik her ne kadar KKAOKK'nin iki Genel Tavsiyesi ile doldurulmaya çalışılmış ise de, meselenin yakıcılığı dikkate alındığında kadına karşı şiddet konulu uluslararası bir sözleşmenin kabul edilmesi ya da **KKAOKS**'ye spesifik olarak bu hususu düzenleyen bir protokolün eklenmesi daha isabetli olacaktır.⁹⁰

⁹⁰ Aynı yöndeki görüş için bkz., EDWARDS, *Violence against Women under International Human Rights Law*, Cambridge University Press, 2011, s. 338.

Kaynakça

- ARSLAN, Gülay; Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller), İÜHF Mecmuası, Cilt LXII, Sayı 1-2, 2004, s. 3-43. (*Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme*)
- ARSLAN-ÖNCÜ, Gülay; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Özel Yaşamın Korunması Hakkı, Beta, İstanbul, 2011. (*Özel Yaşamın Korunması Hakkı*)
- ARSLAN-ÖNCÜ, Gülay; Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Soruşturma Usulü, MHB, Yıl 31, Sayı 1, 2011, s. 29-90. (*Soruşturma Usulü*)
- EDWARDS, Alice; *Violence against Women under International Human Rights Law*, Cambridge University Press, 2011.
- FREEMAN, Marsha A., CHINKIN, Christine, RUDOLF, Beate; *The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women- A Commentary*, Oxford University Press, 2012.
- GEMALMAZ, Mehmet Semih; *İnsan Hakları Belgeleri/Human Rights Instruments/Cilt-Vol. I/Avrupa Konseyi-Birinci Bölüm-Council of Europe-First Part*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.
- GEMALMAZ, Mehmet Semih; *İnsan Hakları Belgeleri/Human Rights Instruments/ Cilt V*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.
- GOLDSCHIED, Julie; *Domestic and Sexual Violence as Sex Discrimination: Comparing American and International Approaches*, Thomas Jefferson Law Review, Vol. 28, 2006, s. 355-398.
- HERNANDEZ-TRUYOL, Berta Esperanza; *Sex, Culture and Rights: A Re/Conceptualization of Violence for the Twenty-First Century*, Albany Law Review, Vol. 60, 1997, s. 607-634.
- McGLYNN, Clare; *Rape, Torture and the European Convention on Human Rights*, International and Comparative Law Quarterly, Vol.58, 2009, s. 565-595.
- MEYERSFELD, Bonita; *Domestic Violence and International Law*, Hart Publishing, 2010.

THOMAS, Dorothy, BEASLEY, Michele; *Domestic Violence as a Human Rights Issue*, Albany Law Review, Vol. 58, 1995, s.1119-1147.

VAN LEEUWEN, Fleur; *Women's Rights Are Human Rights, The Practice of the United Nations Human Rights Committee and the Committee on Economic, Social and Cultural Rights*, Intersentia, 2010.

VOJDIK, Valorie K.; *Conceptualizing Intimate Violence and Gender Equality: A Comparative Approach*, Fordham International Law Journal, Vol. 31, Issue 2, 2007, s. 487-527.

YÜKSELBABA, Ülker: Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusalılık İlkesinden, İletişimsel Kamusalılığa Geçiş, XII Levha, İstanbul, 2012.

Kullanılan Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri

- Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartının, Afrika'da Kadınların Hakları Protokolü (*Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa*), adopted by the 2nd Ordinary Session of the Assembly Union, Maputo, 11 July 2003.
- CEDAW General Recommendation No. 21: "Equality in marriage and family relations", 04/02/94.
- Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, Istanbul, 11.5.2011, Council of Europe Treaty Series-No. 210.
- Ending Violence against Women From Words to Action, Study of the Secretary- General of the United Nations, United Nations Publication, Sales No. E.06.IV.8, 2006.
- Genel Tavsiye No.14: Kadın Sünneti/ ("General Recommendation No.14: Femalecircumcision"), (Ninth Session, 1990) (A/45/38), KKAOKK'nin 1990 yılındaki 9. oturumunda kabul edilmiştir.
- Genel Tavsiye No.19: Kadınlara Karşı Şiddet/ ("General Recommendation No.19: Violence against women"), (11th Session, 1992) (A/47/38).
- Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi/ ("Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women"), 18/12/1979.

- Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılması Hakkında Bildiri (“*Declaration on the Elimination of Violence against Women*”), BM Genel Kurulu’nun 20/12/1993.
- Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme (“*Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence against Women*”), ”, 09/06/1994.
- Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence (Adopted by the Committee of Ministers on 30 April 2002 at the 794th meeting of the Ministers’ Deputies).
- Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85, E/CN.4/1996/53.
- Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1995/85 (E/CN.4/1996/53), 6 February 1996.
- Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Yakin Ertürk, 15 Years of the United Nations Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences (1994-2009)- A Critical Review, A/HRC/11/6/Add.5, 27 May 2009.
- Report of the UN Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Manfred Nowak, A/HRC/7/3 dated 15 January 2008.
- The Due Diligence Standard as a Tool for the Elimination of Violence against Women, Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, its Causes and Consequences, Yakin Ertürk, E/CN.4/2006/61, 20 January 2006.
- Women and Health Today’s Evidence Tomorrow’s Agenda, World Health Organisation, 2009.

AİHM Kararları

- *A. v. Croatia*, (App. No. 55164/08), Judgment of the ECtHR of 14.10.2010.
- *Aydin v. Turkey*, (App. No. 23178/94), Judgment of the ECtHR of 23 September 1997.
- *Bevacqua and S. v. Bulgaria*, (App. No. 71127/01), Judgment of the ECHR of 12 June 2008.
- *Branko Tomasic and Others v. Croatia*, (App. No. 46598/06), Judgment of the ECtHR of 15 January 2009.
- *E.S. and Others v. Slovakia*, (App. No. 8227/04), Judgment of the ECtHR of 15.09.2009.
- *Ebcin v. Turkey*, (App. No. 19506/05), Judgment of the ECtHR of 01.02.2011.
- *Hajduova v. Slovakia*, (App. No. 2660/03), Judgment of the ECtHR of 30 November 2010.
- *I.G. v. Moldova*, (App. NO. 53519/07), Judgment of the ECtHR of 15 May 2012.
- *Irene Wilson v. the United Kingdom*, (App. No. 10601/09), Decision of the ECtHR of 23 October 2012.
- *Izevbekhai v. Ireland*, (App. No. 43408/08/), Judgment of the ECtHR of 17.05.2011.
- *Johnston and Others v. Ireland*, (Application No: 9697/82), Judgment of the European Court of Human Rights of 18 December 1986.
- *Kalucza v. Hungary*, (App. No. 57693/10), Judgment of the ECtHR of 24 April 2012.
- *Keegan v. Ireland*, (Application No: 16969/90), Judgment of the European Court of Human Rights of 26 May 1994.
- *Kontrova v. Slovakia*, (App. No. 7510/04), Judgment of the ECHR of 31 May 2007.
- *Kowal v. Poland*, (App. No. 2912/11), Decision of the ECtHR of 18 September 2012.

- *Kroon and Others v. the Netherlands*, (Application No: 18535/91), Judgment of the European Court of Human Rights of 27 October 1994.
- *M.C. v. Bulgaria*, (App. No. 39272/98), Judgment of 4 December 2003.
- *Maslova and Nalbandov v. Russia*, (App. No. 839/02), Judgment of the ECtHR of 24 January 2008.
- *M.T. and S.T. v. Slovakia*, (App. No. 59968/09), Decision of the ECtHR of 29 May 2012.
- *Omeredo v. Austria*, (App. No. 8969/10), Judgment of the ECtHR of 20/09/2011.
- *Osman v. Birleşik Krallık*, (App. No.23452/94), Judgment of the ECtHR of 28 October 1998.
- *P.B. and J.S. v. Austria*, (App. No. 18984/02), Judgment of the ECtHR of 22 July 2010.
- *Schalk and Kopf v. Austria*, (App. No. 30141/04), Judgment of the ECHR of 24 June 2010.
- *X, Y and Z v. the United Kingdom*, (Application No: 21830/93), Judgment of the ECtHR of 20 March 1997.

KKAOKK Kararları

- *Fatma Yildirim v. Austria*, (Communication No.: 6/2005), Views of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 7, paragraph 3, of the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 6 August 2007, thirty-ninth session.
- *Şahide Goekce v. Austria*, (Communication No. 5/2005), Views of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 7, paragraph 3, of the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 6 August 2007, thirty-ninth session.
- *Karen Tayag Vertido v. Philippines*, Views of the Committee on the Elim-

ination of Discrimination against Women under article 7, paragraph 3, of the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 16 July 2010, forty-sixth session.

- *Ms. V.K. v. Bulgaria*, Views of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women under article 7, paragraph 3, of the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 25 July 2011, forty-ninth session.